

**BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY YO'NALGANLIK NAMOYON
BO'LISHINING ASPEKTLARI**

Saidova Nargiza Ismatulla qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat

Pedagogika Universiteti, Umumiy psixologiya kafedrasi

o'qituvchisi

Sharopov Nabi Mirzali o'g'li

Fan va texnologiyalar universitet,

Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada bo'lajak pedagoglarda kasbiy yo'nalganlikning shakllanishi va namoyon bo'lishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar tahlil etiladi. Pedagogik faoliyatga yo'naltirilgan shaxsiy motivatsiya, kasbiy o'zlikni anglash, jamiyatning kasbga bo'lgan ehtiyoji va pedagogik muhitning roli asosiy omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ta'lim tizimida bo'lajak pedagoglarning kasbiy yo'nalganligini shakllantirishda oilaviy, ijtimoiy va psixologik omillarning ahamiyati yoritiladi.*

Аннотация. *В данной статье анализируются социально-психологические факторы, влияющие на формирование и проявление профессиональной направленности у будущих педагогов. Основными факторами рассматриваются личная мотивация, ориентированная на педагогическую деятельность, профессиональное самоосознание, потребность общества в данной профессии и роль педагогической среды. Также освещается значение семейных, социальных и психологических факторов в формировании профессиональной направленности будущих педагогов в системе образования.*

Annotation. *This article analyzes the socio-psychological factors influencing the formation and manifestation of professional orientation in future educators. Key factors include personal motivation directed towards pedagogical activity, professional self-awareness, society's demand for the profession, and the role of the educational environment. Additionally, the significance of family, social, and psychological factors in shaping the professional orientation of future educators within the education system is highlighted.*

Kalit so'zlar: *kasbiy yo'nalganlik, pedagogik muhit, motivatsiya, psixologik omillar, ijtimoiy ta'sir, kasbiy o'zlikni anglash.*

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri – kelajak avlodni tarbiyalaydigan, jamiyat taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shadigan pedagoglarni tayyorlashdir. Mamlakatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: **"Bugungi kunda biz**

yoshlarga ilm berish, ularni o'qitish va tarbiyalashni eng ustuvor vazifa deb bilamiz. Chunki kelajagimizning poydevori aynan ta'lim tizimi asosida quriladi."

Bo'lajak pedagoglarning kasbiy yo'nalganligi nafaqat ularning shaxsiy muvaffaqiyati, balki jamiyatning ta'lim sifati va taraqqiyoti bilan ham bevosita bog'liq. Ushbu jarayonga ta'sir etuvchi turli omillar orasida ijtimoiy-psixologik omillar alohida ahamiyat kasb etadi. Kasbiy o'zlikni anglash, jamiyatning pedagog kasbiga bo'lgan munosabati, shaxsiy motivatsiya va ijtimoiy muhit kabi jihatlar bo'lajak pedagoglarning kasbiy yo'nalganligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Mazkur maqolada bo'lajak pedagoglarda kasbiy yo'nalganlikning shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar tahlil qilinib, bu jarayonning samaradorligini oshirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – yuksak kasbiy mahorat va pedagogik fidoyilikka ega bo'lgan o'qituvchilarni tayyorlashdan iborat. Ta'lim sifatining oshishi bevosita bo'lajak pedagoglarning kasbiy yo'nalganligi bilan bog'liq bo'lib, bu jarayonga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillarni chuqur o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: **"Ta'lim – kelajagimiz poydevori, taraqqiyotning mustahkam asosi. Yuksak bilim va intellektual salohiyatga ega bo'lgan yoshlarni tarbiyalash bizning ustuvor vazifamizdir."** Ushbu fikr aynan pedagog kasbining naqadar muhimligini va uni tanlashda to'g'ri yo'nalish berish zarurligini ko'rsatadi.

Bo'lajak pedagoglarning kasbiy yo'nalganligi shaxsning ta'lim va tarbiya jarayoniga bo'lgan qiziqishi, o'z kasbiy o'rnini anglash darajasi hamda ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi. Bu borada shaxsiy motivatsiya, kasbiy identifikatsiya, ta'lim tizimi va jamiyatning kasbga bo'lgan munosabati kabi omillar muhim rol o'ynaydi. Pedagogik faoliyatga yo'naltirilgan kasbiy yo'nalganlik – bu o'qituvchi shaxsining kasbiga bo'lgan ongli qiziqishi, o'zining kelajagini pedagogika bilan bog'lashga bo'lgan ehtiyoji va ijtimoiy qadriyatlari bilan uyg'unligi sifatida tushuniladi (Дружилов, 2019). Zamonaviy tadqiqotlarda kasbiy yo'nalganlik shaxsning ichki motivatsiyasi, qobiliyatlari va tashqi ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanuvchi murakkab jarayon sifatida talqin etiladi (Super, 1990; Holland, 1997). Rossiyalik olim L.S. Vigotskiy (1983) o'z tadqiqotlarida shaxsning kasbiy yo'nalganligi insonning ijtimoiy tajribasi, tarbiya va ta'lim natijasida rivojlanishini ta'kidlagan. Uning fikricha, kasbiy yo'nalganlik shaxsning ma'naviy qadriyatlari bilan bog'liq bo'lib, u insonni jamiyat hayotida muhim rol o'ynashga undaydi.

Xorijiy adabiyotlarda J. Holland (1997) kasbiy yo'nalganlikni shaxsning o'ziga xos psixologik tiplari bilan bog'liq holda o'rganib, pedagogik faoliyat ko'proq ijtimoiy yo'nalganlikka ega shaxslar tomonidan tanlanishini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, o'qituvchilar odatda ijtimoiy va altruistik xususiyatlarga ega bo'lib, ular uchun odamlar bilan ishlash, ularning rivojlanishiga hissa qo'shish muhim hisoblanadi. Kasbiy yo'nalganlik shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar turlicha bo'lib, ular shaxsiy, oilaviy, ijtimoiy va ta'lim muhitiga bog'liq bo'ladi.

1.Shaxsiy omillar

Ichki motivatsiya va kasbga bo'lgan qiziqish

Kasbiy o'zlikni anglash va o'z imkoniyatlarini baholash

Psixologik moslashuvchanlik va kasbiy maqsadlarga erishish istagi

2.Oilaviy omillar

Ota-onalarning pedagogik kasbga munosabati

Oilaviy qadriyatlar va kasb tanlashdagi ta'siri

Oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holati va ta'lim imkoniyatlari

3.Ijtimoiy omillar

Jamiyatda pedagog kasbining obro'si va nufuzi

Ommaviy axborot vositalari va madaniy muhitning ta'siri

Davlat siyosati va ta'lim tizimidagi islohotlar

1.Ta'lim muhitining ta'siri

Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida kasbiy rivojlanish

O'qituvchilar va mentorlarning yosh pedagoglarga ta'siri

Amaliyot jarayonida kasbga bo'lgan munosabat shakllanishi

Xulosa

Bo'lajak pedagoglarning kasbiy yo'nalganligini shakllantirishda oilaviy, ijtimoiy va psixologik omillar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, bu jarayonning barqaror va samarali kechishini ta'minlaydi. Oila – insonning ilk tarbiya maskani sifatida uning kasb tanlashida muhim rol o'ynaydi. Ota-onalar, oila a'zolarining ta'limga bo'lgan munosabati, pedagogik an'analarning davomiyligi hamda bolalikdan shakllantirilgan qadriyatlar bo'lajak o'qituvchining kasbiy yo'nalganligiga bevosita ta'sir qiladi. Oilaviy muhitda o'qituvchilik kasbining qadrlanishi va unga ijobiy munosabat bo'lishi yosh avlodning kelajakdagi faoliyat yo'nalishini belgilab beradi.

Shuningdek, ijtimoiy omillar ham kasbiy yo'nalganlikning shakllanishida yetakchi o'rin tutadi. Jamiyatning ta'lim tizimiga, o'qituvchi kasbiga bo'lgan hurmati va pedagoglarning ijtimoiy maqomi bo'lajak o'qituvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Agar jamiyatda o'qituvchi kasbi yuqori baholansa, yoshlar bu sohani nafaqat kasb, balki insoniy burch sifatida ham qabul qiladilar. Bundan tashqari, ta'lim muassasalaridagi ustoz-shogird an'analari, kasbiy mahorat maktablari, amaliyot jarayonlari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlari pedagogik yo'nalishni tanlagan yoshlarning kasbiy shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kasbiy yo'nalganlikni shakllantirish jarayonida psixologik omillar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsning o'z qobiliyatlarini anglash darajasi, o'qituvchilik faoliyatiga moyilligi, o'ziga bo'lgan ishonchi va kasbiy motivatsiyasi bu sohada muvaffaqiyatga erishishning garovi hisoblanadi. O'qituvchilik nafaqat bilim berish, balki insonlar bilan samarali muloqot qilish, bolalarga mehr-muhabbat bilan yondashish, ularning rivojlanishiga hissa qo'shish kabi murakkab jarayonlarni o'z ichiga oladi. Shu boisdan, pedagogik kasbni tanlagan insonlarda kommunikativ qobiliyat, mas'uliyat hissi, sabr-toqat, ijodkorlik va tashabbuskorlik kabi fazilatlarning rivojlanishi nihoyatda muhimdir. Yuqorida qayd etilgan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

omillar uyg'un holda ta'sir etgandagina, ta'lim tizimi uchun haqiqiy kasbiga sodiq, bilimli, mehribon va innovatsion fikrlaydigan pedagoglarni yetishtirish mumkin bo'ladi. Bugungi kunda ta'lim sifati bevosita o'qituvchining kasbiy mahorati va shaxsiy sifatlariga bog'liq bo'lganligi sababli, bo'lajak pedagoglarning kasbiy yo'nalganligini shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu boisdan, ta'lim tizimi, oilalar va jamiyat o'zaro hamkorlikda pedagoglarning kasbiy o'sishiga, ularning kasbga sadoqatini mustahkamlashga va psixologik jihatdan tayyorgarligini oshirishga alohida e'tibor qaratishi zarur. Faqat shu yo'l bilangina kelajak avlodga yuqori sifatli ta'lim beradigan, o'z kasbiga fidoyi o'qituvchilarni tayyorlash mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Klimov E.A. (1996). Psixologiya professionalnogo samoopredeleniya. Moskva: Nauka.
2. Petrovskiy A.V. (1985). Voprosy psikhologii lichnosti i obrazovaniya. Moskva: Prosveshchenie.
3. Super D.E. (1990). A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development. Journal of Vocational Behavior.
4. Yo'ldoshev Q. (2015). Kasbiy pedagogik psixologiya. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Nishonova S. (2017). Pedagogik mahorat va kasbiy kompetensiya. Toshkent: O'qituvchi.
6. Tojiyev I. (2020). Ta'lim tizimida kasbiy yo'nalganlikni shakllantirish. Toshkent: TDPU nashriyoti. (Kasbiy yo'nalganlikni rivojlantirishga oid ilmiy izlanishlar).
7. G'oziev E. (2002). Psixologiya. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

Internet saytlari:

1. <https://scholar.google.com/>
2. <https://www.researchgate.net/>
3. <https://www.academia.edu/>